

Byarums och Svenarums kyrkogårdar

Antikvarisk medverkan i samband med
konservering av gravvårdar

*Byarums och Svenarums socknar i Vaggeryds kommun,
Jönköpings län, Växjö stift*

Byarums och Svenarums kyrkogårdar

Antikvarisk medverkan i samband med
konservering av gravstenar

*Byarums och Svenarums socknar i Vaggeryds kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport och foto: Britt-Marie Börjesgård
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2016

Innehåll

Inledning	5
Syfte	5
Före åtgärd	5
Historisk om vårdarna	6
Vården över Hedvig Sophia Odencrants	6
Killanderska gravvården	7
Omfattning och vidtagna åtgärder	9
Byarums kyrkogård	9
Hedvig Sophia Odencrants grav	9
Övriga kulturgravar	10
Svenarums kyrkogård	10
Killanderska gravvården	10
Grupp om äldre stenar	10
Vintertäckning	12
Sammanfattning	12
Utvärdering	12
Antikvariska avvägningar och iakttagelser	13
Tolkning av text	13
Grupp av stenar	13
Referenser	15
Tekniska och administrativa uppgifter	15
Bilagor	16
Bilaga 1 Fotografier	16
Bilaga 2 Konserveringsrapport	17

Utdrag ur digitala fastighetskartans blad Byarum: 63E 7eN.

Utdrag ur digitala fastighetskartans blad Svenarum: 63E 6fN och 63E 7fS.

Inledning

Länsstyrelsen lämnade i beslut daterat 2013-10-45, tillstånd till konservering av gravvårdar på Byarums och Svenarums kyrkogårdar, dnr 433-6916-13.

Tillståndet gällde för stenkonsivering av gravvårdar på de nämnda kyrkogårdarna. Som villkor gällde bl.a. att arbetena utfördes i enlighet med åtgärdsprogram upprättat av AB Stenkonsivering Väst, daterat 2013-10-07.

Byarums pastorat utsåg läns museet och Britt-Marie Börjesgård som antikvarisk medverkande och som även har sammanställt rapporten. Konserveringsarbetena utfördes under sommaren 2015.

Syfte

Syftet med åtgärderna var att ställa de aktuella vårdarna i gott stånd och bromsa pågående nedbrytning.

Före åtgärd

På Svenarums kyrkogård finns en grupp äldre stående gravvårdar, dessa står inte på ursprunglig plats utan är placerade tillsammans med en liggande häll i anslutning till Stedtska gravkoret. Vårdarna lutade och texten var delvis oläslig, en av stenarna hade gått av så endast den nedre delen återstod. Den liggande hällen var delvis överväxt med gräs. Söder om kyrkan finns vidare den Killanderska gravvården, det är en liggande kalkstenshäll över en tumba. Graven omgärdas av ett smidesstaket. Hällen uppvisade smärre skador och sprickor, texten var svårläsning.

På Byarums kyrkogård finns ett flertal äldre vårdar, några har sedan tidigare varit föremål för konserveringsinsatser. Den nu åt-

De gamla stenarna var svårlästa och bevuxna med mossa och lavar.

En grupp av äldre stenar står uppställda vid sidan om gravkapellet på Svenarums kyrkogård.

Vintertäckningen av Hedvig Sophia Odencrants vård.

gårdade vårderna är en liggande kalkstenshäll över Hedvig Sophia Odencrants. Vårderna låg ostadigt då en av sockelstenarna hade sjunkit, vidare var texten svårtydd.

Den Killanderska hällen och vårderna över Hedvig Odencrants brukar vintertäckas med plåthuvar, vilket gör att stenarna trots allt är i förhållandevis gott skick.

Historik om vårdarna

Vårderna över Hedvig Sophia Odencrants

Gravvårderna före åtgärd.

Hedvig Sophia Odencrants var hustru till major Anders Gustaf Odencrantz. Hon var född 1792 och uppvuxen på Rebbelberga gård i dåvarande Rebbelberga socken, nu en del av Ängelholms stad. Hon var dotter till Daniel Isak Edenborg och Hedvig Ulrika Klingspor och gifte sig 1810 med Anders Gustaf som tog avsked från det militära samma år. År 1814 blev Anders Gustaf Odencrantz ägare till Eckersholm, som han sedan ägde fram till 1828. Han köpte även Gäråhov och gårdarna sambrukades då. Han var också gruvägare en period då han ägde Spexeryd i Ödestugu socken.

Hedvig Sofia dog 1821 knappt 30 år fyllda. Hon födde tre barn. Major Odenkrantz gifte om sig 1822 med en Margareta Elisabet Arnell som födde honom en son. Även hon dog ung (1796–1828). Odencrantz sålde Eckersholm 1828, man kan anta att det var efter den andra hustruns död.

Stenen är en liggande kalkstenshäll. Texten utgör dekoration tillsammans med huggna hörndekorer i form av en stiliserad sol/blomma.

Den Killanderska gravvården.

Killanderska gravvården

Den Killanderska gravvården är knuten till ägarna på Hooks herrgård. Grosshandlare Andreas Killander från Borås köpte Hooks herrgård och de därtill hörande gårdarna och skogsegendomarna, Lindefors järnbruk m.m. vid konkursauktion 1816. Han avled dock redan året därpå och efterlämnade maka och två barn. Änkan Betty Killander gifte om sig 1818 med David Salomon Gyllenskepp. Han var hovrättsråd vid Göta hovrätt i Jönköping. När David Samuel avled 1838 och Betty blev änka för andra gången flyttade hon från Hook till Jönköping och ett av de två barnen, Fredrik Killander, övertog förvaltningen av gården och järnbruket. Han ingick ungefär i samma tid äktenskap med Henrika "Henriette" Gyllenhaal. De drev Hook vidare med framgång och fick sju barn tillsammans.

Gravvården, som är en så kallad tumba, består av en upphöjd kisthäll av ljus kalksandsten som vilar på fyra släta väggblock också de av kalksten. Kistlocket har som enda dekoration en tandhuggen

Tumbans kistlock vilar på fyra väggblock.

Texten på gravhällen har fyllts i regelbundet.

Detalj smidesstaketet. Respektive hörn pryds av en liten urna av mässing.

ram och inskription. Graven kringgärdas av ett smidesstaket som enligt uppgift är tillverkat vid Lindefors järnbruk.

I graven vilar Betty Killanders båda makar och tre av hennes barnbarn, Axel, Viktor och Agnes. (Betty Killander, Fredrik och Henriette Killander är gravlagda på Östra kyrkogården i Jönköping.)

Texten lyder:

DYGD FLIT OCH SANNING
ÄRO HÄR FÖRENANDE
TY
HÄRUNDER FÖRVARAS
STOFTET
AF
ANDREAS KILLANDER
FÖDD 1770
DÖD 22 APRILL 1817

SAMT AF
HOVRÄTTSRÅDET
DAVID SALOMON GYLLENKEPP
FÖDD DEN 18 MAJ 1783
DÖD DEN 6 SEPTEMBER 1838

RYTTMÄSTAREN A KILLANDER F. 18 4/3 41 D. 19 8/10 24

KAPTENEN V. KILLANDER F 18 28/10 44 D 19 8/3 31
AGNES KILLANDER F. 18 15/11 49 D. 19 3/4 31

—
ANDEN HOS GUD
MINNET HOS MAKA BARM OCH WÄNNER
SOM HVAR OCH EN FÖR SIG VID DENNA GRAFVÅRD
GRÅTER
OCH NJUTER BLOTT DEN TRÖST AT SE HVARANAN
ÅTER

Omfattning och vidtagna åtgärder

Byarums kyrkogård

Hedvig Sophia Odencrants grav

Vid Byarums kyrka var det en liggande gravhäll över Hedvig Sophia Odencrants nordväst om kyrkan som var föremål för konserveringen. Stenen är relativt homogen och det var svårt att inför arbetena avgöra om det är en kalksten eller en sandsten. Texten var svårläst och hade påväxt av lav och alger. Vidare finns smärre tunna sprickor i stenens yta.

Enligt åtgärdsprogrammet skulle hällen lyftas och den underliggande kanten justeras. Stenkonserverator Cecilia Strömer var vid startmötet tveksam till åtgärden, då hon menade att man riskerade att skada stenen vid ett eventuellt lyft. Stenen ligger med viss svag lutning och inskriptionen är inte huggen i så djup relief att vatten

riskerar att bli stående och därmed spränga stenen. Det beslöts i samråd konservator, antikvarie och beställare att inte lyfta stenen utan att istället se över pallningen. Gräs och jord kring hällen avlägsnades och sockelstenarna rätades.

Efter rengöring av hällen då det bättre gick att urskilja texten och dess kondition, beslöts att fylla i texten. Ifyllning utfördes med svart linoljefärg och tunn pensel. Svåräst text som med viss tvekan gick att tolka fylldes i med grå färg. Detta för att markera att det delvis rör som om en tolkning.

Texten lyder enligt följande:

I LIFSTIDEN MAJORSKAN
HEDVID SOPHIA ODENCRANTS
FÖDD EHRENBORG
SAKNAD AV MAKAS BARN OCH VÄNNER
VÄNTAR HÄR
DYGDENS SANNA BELÖNING

HON VAR FÖDD D. 3 AUG. 1792 AFSOMNADE D. 20 NOV.
1821

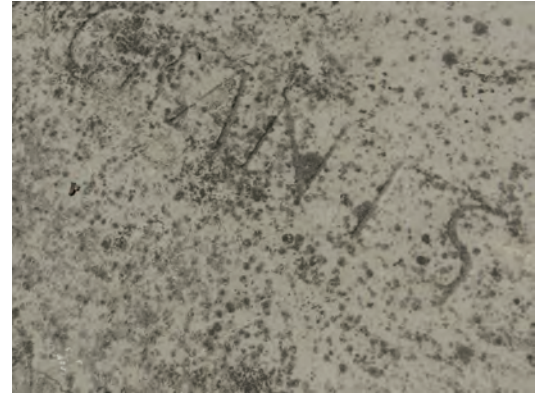
MÅTTE DESS MINNE HELGAS GENOM DYGD
OCH GODHET HOS EFTERLÄMNADE 3NE BARN

För att undvika skador ska pastoratet framgent hålla tillbaka syrenbusken vid stenens östra sida så att den inte växer emot stenen. Det diskuterades att ta bort busken, beslutet blev att den ska vara kvar men ansas.

Övriga kulturgravar

I samband med konserveringen behandlade konservatorn också andra kulturgravar på kyrkogården som redan tidigare har varit föremål för konserveringsinsatser. Hon penslade dem med etanol för att begränsa eventuell påväxt.

Texten på Hedvig Sophia Odencrants var svåräst före åtgärden.

Gravvården före åtgärd.

Svenarums kyrkogård

Killanderska graven

Den Killanderska gravvården är en liggande kalkstenshäll som vilar på en ram av stående kalkstenshällar. Stenen har rengjorts och lagas, smärre kantfragment hade lossnat. De mindre bitar som låg nedanför stenen togs till vara och limmades med stenlim.

Efter rengöring av hällen, då det bättre gick att urskilja texten och dess kondition, beslöts att fylla i texten. Ifyllning utfördes med svart linoljefärg och tunn pensel.

Kistlocket är här inpackat med plast för att spriten inte ska dunsta.

Graven omgärdas av ett gjutjärnstaket. Staketet saknar grind och sektionerna är sammanfästade med skruvar. Staketet avlägsnades och åtgärdades i anslutning till konserveringsarbetena. Sektionerna blästrades och målades sedan med linoljefärg. I botten med Järnmönja rostskydd och sedan Grafit, en svart linoljefärg innehållande grafit. Färgen levererades från Ottossons Färgmakeri AB. Målningen utfördes av Magnus Ottosson i hans verkstad, Hjortbrons Målarverkstad, Vaggeryd. Blästringen utfördes av Vaggeryds Industriservice.

Församlingen hade tagit vara på en del av den avbrutna stenen.

Grupp om äldre stenar

Vid sidan om det Stedtska gravkapellet finns en grupp med sex äldre vårdar. Det är fyra enkla stenar som står på rad, framför dem i gräset liggande häll och något bakom de stående stenarna står ytterligare en sten. Detta är en yngre, mera bearbetad sten, den var dock avbruten, vilket gjorde att den helt hade förlorat sitt uttryck. Församlingen hade tagit tillvara en del av den spruckna stenen. Texten var dock förlorad då sten hade spjälats sig, men formen gick att återställa. Den avslagna biten dubbades och limmades, kanterna tätades med ett infärgat stenlagningsbruk.

Gruppen om fyra stenar rengjordes och rätades upp så att de står rakt. En klack göts under dessa stenar som stöd. För att få stenarna

Gruppen med stenar före åtgärd.

att stå rakt behövde de höga stenarna stöd av den liggande hällen, detta gjorde att de höga stenarna placerades i mitten. Ordningen förändrades därmed i förhållande till hur stenarna tidigare var placerade. Texten fylldes i med svart linoljefärg. På stenarnas baksida framträdde efter rengöringen enkelt huggna kors, dessa fylldes i med grå linoljefärg i de skönjbara partierna.

Den liggande gravhällen rensades från gräs. Det diskuterades att lyfta hällen något men beslutet blev att den får ligga kvar i nivå med marken för att inte riskera att få påkörningsskador i kanterna vid gräsklippning. Gravhällen var så sliten att det inte gick att skönja någon text, inte ens efter rengöringen. Hällen kan ha fungerat som trapp- eller gångsten under någon period, vilket skulle kunna förklara det kraftiga slitaget.

Den avbrutna stenen limmades och återfick därmed sin tidstypiska form.

Nedan och till vänster: Besiktning under pågående arbeten. Stenarna är rengjorda och riktade. På platskyrkogårdsföreståndare Lars Andersson, Mattias Sörensen, länsstyrelsen, kyrkvaktmästare Håkan Larsson och konservator Cecilia Strömer.

Provbit av det textila väderskyddet.

Detalj av insidan av väderskyddet.

Vintertäckning

De två liggande hållarna brukar vintertäckas med plåthugar. Huven över Hedvig Sophia Odencrants gravvård täcktes med en plåthuv bestående av två i varandra hakade plåtar. Dessa är styva och svårhanterliga och man riskerar att repa stenen då plåten hanteras. Cecilia Strömer har utarbetat en alternativ vintertäckning bestående av en väv. Församlingen beställde en sådan täckning till de två liggande hållarna som tidigare har varit vintertäckta, samt till gruppen om stående stenar.

Förmedling

I samband med konserveringsinsatserna genomfördes också en kyrkogårdsvandring – för att fler ska få del av och förståelse för det kulturarv som kyrkogårdarna utgör. Vandringen hölls på Svenarums kyrka med fokus på den Killanderska graven, insatser och familjehistoria.

Sammanfattning

De aktuella arbetena har innefattat:

- rengöring med vatten,
- lagningar med stenlim och stenlagningsbruk samt genom injicering,
- rättning och lyftning av de stående stenarna,
- uppstagnig genom gjutning av stöd (de fyra stående stenarna),
- imålning av text med linoljefärg.
- pensling med etanol för att fördröja beväxning av lavar samt
- blästring och målning av smidesstaket vid en av gravarna.

Utvärdering

Slutbesiktning av de utförda arbetena genomfördes den 25 augusti 2015. Vid besiktningstillfället deltog, från samfälligheten Lars Andersson, Cecilia Strömer, Strömer Stenkonservering och antikvarie Britt-Marie Börjesgård, läns museet.

Församlingen har utsett Jönköpings läns museum, Britt-Marie Börjesgård till antikvarisk medverkande. Läns museet har följt de utförda arbetena i samråd med entreprenör och beställare, Mattias Sörensen, länsstyrelsen har också deltagit i en delbesiktning.

Ett avsteg har gjorts i förhållande till handling. Åtgärdsprogrammet föreslog att hällen över Hedvig Odencrants skulle lyftas för att justera sockeln. Inför arbetena enades man om att istället gräva bort jordmassor och enkelt förstärka pallningen med hällen på plats, detta för att slippa riskera att skada hällen i samband med lyften.

Vid slutbesiktningen fanns inget att anmärka. Inom ramen för projektet kommer nya väderskydd sydda av presenningstyg att tas fram, detta för att slippa hantera plåthugarna som riskerar att repa stenarna vid montering och demontering. I anslutning till konserve-

ringsarbetena har pastoratet på läns museets rekommendationer valt att också åtgärda smidesstaket till den Killanderska gravstenen. Staketet har blåsträts och målats. Målningen utfördes med linoljafärg på traditionellt vis av Magnus Ottosson, Hjortbrons måleri, Vaggeryd.

Läns museets generella synpunkt var att arbetena var väl utförda och i enlighet med länsstyrelsens beslut och de av läns museet preciserade anvisningarna. De slutförda arbetena har genomförts på ett antikvariskt tillfredsställande sätt och godkändes därför. Konservator Cecilia Strömer har redovisat genomförda åtgärder och nyttjade material i en särskild konserveringsrapport tillsammans med enkla skötselavvisningar. Strömers rapport är en bilaga till denna rapport och utgör den tekniska beskrivningen, se bilaga 2.

Antikvariska avvägningar och iakttagelser

Tolkning av text

Text som var lite otydlig eller svår att tyda, men som utifrån sammanhang och kontext gick att tolka, fylldes i med grå färg. Detta för att markera att texten har tolkats vid konserveringen.

Vid tydningen av texten på Hedvig Sophia Odencrants gravvård diskuterades formuleringen "SAKNAD AV MAKA ..." om maka var en felstavning. Oavsett vilket konstaterades att det var så det stod och det var inte upp till oss att "rätta" texten.

Rent språkligt är det dock inte säkert att det är felstavat, make och maka är ursprungligen inte en maskulin respektive en feminin form. Det är en ganska sentida uppfattning att det skulle vara så. I lagstiftningen står fortfarande bara grundformen make, och den avser både män och kvinnor. Ursprungligen är den oböjda formen make, medan den böjda formen (genitiv, dativ, ackusativ) är maka.

Detalj Hedvig Sophia Odencrants vård. Ordet "Vänner" var något svårt att tyda och är därmed ifyllt med grått för att markera att ordet delvis är en tolkning.

Detalj av stenen i söder.

Den andra stenen från söder.

Den tredje stenen.

Gruppen av stenar

Den inbördes ordningen av stenarna förändrades i samband med konserveringen. För att de stora stenarna skulle stå raka behövde de stöd av den liggande hällan. Då stenarna inte står på ursprunglig plats har denna åtgärd inte påverkat stenarnas kulturhistoriska värde.

Efter rengöringen och imålningen av texten på stenarna placerade söder om gravkapellet blev texten i stort sett möjlig att tyda.

Texten på stenen längst i söder var bara skönjbar på stenens högra sida vilket gör att den inte går att förstå. Man kan ana att det är ett kors i mitten av stenen. På högra sidan står:

EN AR:MN
ANNO
83

Den andra stenen är i stort sett intakt, texten lyder:

INRI
1:CORINTHER : 7:CA
2ITEL : VERSEN I S
UTHIFRID HAWER
GUD KALLAT OSS .
HER WID HUILAR
HINCRICK ARLAÄDSÖ
OCK DANIEL LARSON
TILLIKA MED BEGGES
THERAS HUSTRUR
KIRSTIN HÅKANS
DOTTER ANNO 1722

(INRI 1:Korintierbrevet : 7 kapitel versen 15? Uti frid haver Gud kallat oss. Här vid vilar Hindrick Erlandson och Daniel Larson tillika med begges deras hustrur Kerstin Håkansdotter anno 1722)

Den tredje stenen är avbruten i dess övre del, årtalen är delvis skadat, vidare saknas en flisa på den högra sidan, texten i övrigt lyder:

1742
HÄRUNDER
LEGEB ECRA
GABRIEL : MÅ
SON I HÖ
SOM SKED
D.19SEPTEMBER
(1742 härunder ligge begra Gabriel Månson i Hö som skedde den 19 september)

Stenen längst i norr är skadad i ena hörnet. På framsidan står:

HER HVILAR ISI
PAER MEKALSON
ME SIN HUSRAK
ERSTENERIKS
DOTER OCHATE
AEERT BARN
(Här vilar Israel Mikaelson med sin hustru Kerstin Eriksdotter och x barn)

1800-talsstenen återfick efter lagningen sin resning och empire-karaktär, texten i dess övre del har dock gått förlorad. Återstående text lyder:

FÖDD D. 1 NOV. 1784.

DÖD D. 23 DEC. 1824.

Referenser

Arkiv

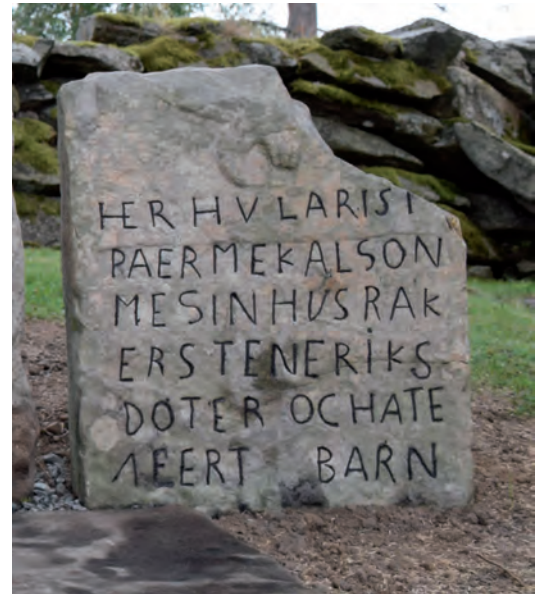
Jönköpings läns museum. Topografiska arkivet.

Tryckta källor

Gullbrandsson, Robin. 2007. *Kulturbeskrivning och bedömning Byarums kyrkogård*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2007:9.

Gullbrandsson, Robin. 2007. *Kulturbeskrivning och bedömning Svenarums kyrkogård*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2007:8.

Elgenstierna, Gustav. 1930. *Den introducerade svenska adelns ättetavlor*. Stockholm.

Den fjärde stenen från söder räknat.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd dnr: 433-6916-13

Jönköpings läns museums dnr: 139/15

Beställare och fastighetsägare: Byarums församling

Stenkonservator: Cecilia Strömer, Strömer Stenkonservering

Antikvarisk medverkande: Britt-Marie Börjesgård

Rapportansvarig: Britt-Marie Börjesgård

Foto: Britt-Marie Börjesgård

Slutbesiktning: 25 augusti 2015

Län: Jönköpings län

Kommun: Vaggeryds kommun

Socknar: Byarums och Svenarums socknar

Fastighetsbeteckningar: Svenarum 6:1,

Belägenhet: Fastighetskartans blad Svenarum 63E 6fN och 63E 7fS

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Bilaga 1. Fotografier

Fotografier tagna vid slutbesiktning den 25 augusti 2015.

Gruppen av stenar efter åtgärd.

Den bakre stenen har återfått sin ursprungliga form, de främre stenarna står rakt och texten är åter möjlig att läsa.

Stenarna visade sig ha kors på baksidan, de fylldes i med grå linoljefärg i de linjer som var skönljbara.

Den Killanderska gravvården efter utförd konservering. Vid slutbesiktningen var inte staketet färdigt.

Detalj av den ifyllda texten.

ANDREAS KILLANDER
 FÖDD 1844
 DÖD 1892

DAVID SALOMON GYLLENKJÖP
 FÖDD 1844
 DÖD 1892

RYTTMÄSTAREN V. KILLANDER F. 1844 D. 1892
 KAPTEJEN V. KILLANDER F. 1844 D. 1892
 AGNES KILLANDER F. 1844 D. 1892

ANDEN HOS GUD
 MINNET HOS MAKA BARN OCH VÄNNER
 SOM HVAROCHEN FÖR SIG VID DENNA GRAFVARDGRÄTER
 OCH NUTERBLOTT DEN TRÖST AT SE HVAR ANNAN ÅTER

AJ 1783
 MBER 18
 DER F. 18 $\frac{4}{3}$
 ER F. 18 $\frac{2}{1}$
 F. 18 $\frac{15}{11}$ 4

Cecilia Strömer och Lars Andersson besiktigar Hedvig Sophia Odencrants gravvård i Byarum.

Marken har planats ut i anslutning till vården och sockelstenarna har justerats.

Det regnade vid slutbesiktningen av stenen i Byarum, vilket gör att stenen ser fläckig ut.

Blomman, solen i respektive hörn utgör enda dekoration förutom texten.

Småland, Växjö stift
 Jönköpings län
 Vaggeryds kommun
 Byarums- och Svenarums
 kyrkogårdar. Gravvårdar

Rapportdatum 2015-09-29

Konserveringsrapport

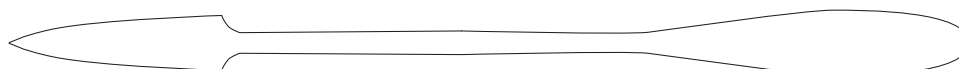
Småland, Växjö stift, Jönköpings län, Vaggeryds kommun,

Fem stående gravvårdar, en liggande gravhäll och gravtumban över Kilanderska familjegraven på Svenarums kyrkogård samt gravhällen över Hedvig Sophia Odencrants på Byarums kyrkogård.

2015

Svenarums kyrkogård. Röd kalkstensvård, Fyra gravvårdar i sandsten och en gravhäll. Efter konservering. Foto: C. Strömer 2015

Konserveringsrapport

Småland, Växjö stift, Jönköpings län, Vaggeryds kommun.
Gravvårdar

Inledning

Gravvårdarna i kalksten och sandsten konserverades under 2015 av konservator Cecilia Strömer, Strömer stenkonsivering i samarbete med antikvarie Britt-Marie Börjesgård. Jönköpings läns museum.

Skadebeskrivning

Gravvårdarna i kalksten och kvartsitisk sandsten är beväxta med mossa, lav och alger. Stenytorna är i relativt gott skick men har partiella sprickor, materialförluster och exfolieringar (spjälkningar).

Gravhällen på Byarums kyrkogård är placerad på fyra sockelstenar. Den ligger något ojämnt eftersom sydvästra sockelstenen sjunkit. Gräs och jord ligger mot gravhällens östra sida.

På Svenarums kyrkogård är gravhällen, framför de fyra stående gravvårdarna, delvis överväxt med gräs och vatten samlas i de nedre partierna (mot öster).

De fyra gravvårdarna som står tillsammans lutar kraftigt framåt.

Gravården i röd kalksten är avbruten och den övre bakre delen finns bevarad. Texten med namnet är därmed förlorad. (se nedan).

Svenarums kyrkogård. Röd kalkstensvård. Före och efter konservering.
Foto: C. Strömer 2015

Konsveringsåtgärder

Konsveringen ger inte tillbaka gravvårdarnas dess forna utseende men hejdar för ett tag den fortsatta vittringen och ger stenen ett helare intryck.

Allmänt:

- Gravvårdarna dokumenterades under konsveringen.
- Stenarna rengjordes från lav och alger med vatten och handverktyg.
- Lösa delar limmades med stenlim. Mindre exfolieringar injicerades med Paraloid B72.
- Sprickor lagades med infärgat stenlagningsbruk. Retucheringar utfördes på några lagningar. Inga större rekonstruktioner utfördes.
- All synlig texten på gravvårdarna målades med svart linolja. Grå linolja användes på de mer spridda bokstäverna och korsen på baksidan av de fyra stenarna på Svenarums kyrkogård samt några ord som ej gick att säkert tyda på Byarums gravhäll.
- Stenarna penslades med T-röd efter konsveringen för att skjuta upp återkolonisationen av lavar och alger.
- Samtliga gravvårdar kommer att vinterövertäckas.

Svenarums kyrkogård:

- Den övre delen på den röda kalkstensvården dubbades på plats med två rostfria, syrafasta dubb och limmades med kemankare och keramisk metall. Kanterna runt den övre delen tätades med infärgat lagningsbruk.
- De fyra stående gravvårdarna som lutade framåt togs bort. De sattes sedan tillbaka i i makadam och gjuten armerad betong runt stenarna. Några av dem har stöd av hällen framför.
- Gravhällen framför de fyra stenarna lyftes så den kom i jämnhöjd med grässvålen.

Byarums kyrkogård:

- Inför arbetena med gravhällen på Byarums kyrkogård enades antikvarien Britt-Marie Börjesgård, Lars Andersson, Samfälligheten och understecknad om att det ej var nödvändigt att lyfta hällen. Istället togs gräs och jord runt hällen bort och de västra sockelstenarna rätades. Socklarna var ca 600mm djupa och vackert kanthuggna. Den sydvästra sockelstenen låg djupare och gick ej att lyfta. En avpassad sten lades därmed över sockelstenen. Hällen lutar något vilket förbättrar vattenavrinningen.

Byarums kyrkogård. Gravhäll
över Hedvig Sophia Odencrants
Efter konsvering.
Foto: C. Strömer 2015

Småland, Växjö stift
Jönköpings län
Vaggeryds kommun
Byarums- och Svenarums
kyrkogårdar. Gravvårdar

Svenarums kyrkogård. Killanderska familjegraven
Före och efter konservering.
Foto: C. Strömer 2015

Småland, Växjö stift
Jönköpings län
Vaggeryds kommun
Byarums- och Svenarums
kyrkogårdar. Gravvårdar

Svenarums kyrkogård. Fyra gravvårdar och en gravhäll. Före, under -och efter konservering. Foto: C. Strömer 2015

Byarums kyrkogård. Gravhäll över Hedvig Sophia Odencrants
Före, under och efter konservering. Notera sockelstenens kanthuggning.
Foto: C. Strömer 2015

Underhåll

- Rengöring av stenytan utförs lämpligen med mjuk borste, vatten och några droppar såpa eller diskmedel, gärna vår och höst. Det är viktigt att inte mossa börjar växa på stenytan då den på sikt ger svåra skador.
- Efter rengöring bör ytorna penslas med 70% T-röd (etanol). Det är bra om ytan inte är alltför torr före penslingen och att medlet får torka in före eventuellt regn.
- Sprickor och lösa delar uppmärksammas och om nödvändigt tillkallas stenkonservator.

Observera att kalkstenen är en mycket vittringsbenägen bergart och kommer fortsätta att vittra även efter konserveringen. De bör därför skyddas med en övertäckning på vintern för att dels förhindra att vatten fryser i stenen dels begränsa påväxten av lavar och alger. En övertäckning förlänger vårdens livslängd och den utförda konserveringen.

Produkt och materialbeskrivning

- Linolja Lasol

Sammansättningsuppgifter:

Rå kallpressad linolja med pigment

Engvwall o Claesson, Stockholm

- Stenlim (tixo, pasta och inject)

Sammansättningsuppgifter:

(2) - komponentlim av en eller två omättade polyesterhartser lösta i 10-30 % styren. Pasta innehåller olika mineraliska fillers.

Härdare av 50% bensonylperoxid i konsistensgivare.

Tillverkare: Stenteknik i Stockholm HB

- Kalkstenslagningsbruk

Sammansättningsuppgifter:

Lagningsbruket består av en torrdel och en våtdel.

Torrdelen består av sex delar kalkstenmjöl och en del bindemedel. (6+1)

Bindemedlet består av en del grå byggcement samt en del Gullex murcement. (1+1)

Det torra lagningsbruket blandas med akrylatdispersion.

Lagningsbruket går att lösa med aceton.

Tillverkare: Stenteknik i Stockholm HB

- Akrylatdispersion

Sammansättningsuppgifter:

Metylmetakrylat och 2-etylakrylat uppblandad i vatten en 10% lösning

Akrylatdispersionen går att lösa i aceton.

Tillverkare: Stenteknik i Stockholm HB

- Paraloid B-72

Sammansättningsuppgifter:

Akrylharts. En co-polymer som bildats av monomererna metylakrylat och etylmetaakrylat.

Paraloid är lösligt i te.x etanol, aceton. xylene och toluen.

Tillverkare: Röhm & H

- Keramisk Metall

2-komponent spackel

Sammansättningsuppgifter, angivna ämnen:

Styren 10-20%

Metanol 0,1-1%

Tillverkare: Henkel Norden AB Göteborg

- Kemankare. Hilti- HIT

2-Komponent plast-patron, innehåller: Uretanmetacrylathartz och fyllnadsmaterial organiskt peroxid, phlegmatized.

Tillverkare: Hilti Svenska AB

Under sommaren 2015 konserverades åtta gravvårdar på Svenarums och
Byarums kyrkogårdar.

